

KAPITOLA II.3.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Základní literatura Hubálková, E. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Praha: Linde, 2003; Kühn, Z. K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. Právní rozhledy 1/2005, str. 1-7; Lavranos, N. Decisions of International Organisations in the European and Domestic Legal Orders of Selected EU Member States. Groningen: Europa Law Publishing, 2004; Malenovský, J. Obnova řízení před Ústavním soudem v důsledku rozsudku Evropského soudu pro lidská práva. Právník č. 12, 2001, str. 1241 - 1257; Malenovský, J. Ústavní soud České republiky a mezinárodní právo. Právník č. 2, 2000, str. 105 - 131; Mastermann, R. Section 2 (1) of the Human Rights Act 1998: Binding Domestic Courts to Strasbourg. [2004] Public Law, Winter, str. 725 - 737; Pache, E. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsordnung. (2004) Europarecht, Heft 3, str. 393 - 415; Procházka, R. Evropský dohovor o lidských právech v slovenskom ústavnom poriadku, Časopis pro právní vědu a praxi, sv. 10, 2002, str. 215 - 219; Schmalenbach, K. Die rechtliche Wirkung der Vertragsauslegung durch IGH, EuGH und EGMR. Zeitschrift für öffentliches Recht 59 (2004), 213 - 231; Schorm, V. A. Evropský soud pro lidská práva, Ústavní soud a Nejvyšší soud., str. 68 - 79 in Děla soudní moci v České republice. eds. Hloušek V., Šimíček V. Brno: Masarykova univerzita, 2004; Uerpmann, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993.

Řekne-li se „evropské“ právo, naše pozornost se zpravidla zaměří na právo komunitární (právo Evropských společenství). Neprávem. „Evropské“ právo je pojmem širším. Zahrnuje nejen právo Evropských společenství, ale též právo a systém Rady Evropy a především systém Evropské úmluvy o lidských právech. Ač je tato skutečnost v dnešní „komunitární“ záplavě často opomíjena, Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod (dále jen Evropská úmluva) byla prvním „evropským“ právem, a to jak na scéně celoevropské,²⁴⁶ tak na scéně české.²⁴⁷

Hlavním orgánem stvořeným Evropskou úmluvou je Evropský soud pro lidská práva (dále ESLP či Soud). Do 1. listopadu 1998 a vstupu 11. protokolu k Evropské úmluvě v platnost existovala též Evropská komise pro lidská práva. Ta plnila funkci filtru individuálních stížností k Soudu podáváných. Od 31. října 1999 je k projednávání individuálních stížností povolán pouze ESLP, stejně jako k projednávání mezistátních stížností a vydávání poradních stanovisek.²⁴⁸ Úkolem této kapitoly není popsat složení či řízení před ESLP.²⁴⁹ Úkolem je zachytit a usnadnit práci s výsledným produktem

246 Evropská úmluva (CETS No. 005) byla podepsána 4. listopadu 1950 v Římě, v platnost vstoupila dnem ratifikace Úmluvy 10. státem, což se stalo dne 3. září 1953.

247 Česká republika, respektive Česká a Slovenská federativní republika, ratifikovala Evropskou úmluvu dne 18. března 1992. Text Úmluvy byl vyhlášen ve Sbírce zákonů Sdělením federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb. K následujícím změnám došlo č. 41/1996 Sb. (ratifikace protokolu č. 9) a č. 243/1998 Sb. (ratifikace protokolu č. 11).

248 Srov. články 32, 33, 34 a 47 Evropské úmluvy.

činnosti Soudu, rozhodnutím, v českém právním řádu. Tomuto zadání odpovídá struktura této kapitoly: první část kapitoly se bude věnovat popisu výstupu Soudu, tedy rozhodnutí a z nich především rozsudků Soudu. Druhá část se bude zabývat autoritou a závazností rozhodnutí Soudu v právních řádech vybraných smluvních stran²⁵⁰ Evropské úmluvy. Cílem bude destilovat určité principy působení judikatury ESLP, které by byly použitelné jako vodítka pro třetí část práce – zhodnocení dosavadního působení judikatury v českém právním řádu a jejích teoretických východisek.

II.3.1. Rozhodnutí Evropského soudu

Výstup Evropského soudu, se kterým se podstatná část stěžovatelů v praxi setkává, bývá jednostránkový dopis. Tento standardizovaný dopis, podepsán tajemníkem sekce či jeho zástupcem, stěžovateli sděluje, že jeho stížnost „nezakládá zdání“, že došlo k porušení práv a svobod zaručených Úmluvou či jejími protokoly. Nepřijatelnost je hlavním filtrem nápadu ESLP. Drtivě většině případů se nikdy nepodaří tímto filtrem projít. ESLP může nepřijatelnost konstatovat v jakékoli fázi řízení (čl. 35 odst. 4 Úmluvy). V praxi se tak děje především ve stádiu předběžného posouzení stížnosti výborem 3 soudců (čl. 28 Úmluvy), nicméně i senát může stížnost jako nepřijatelnou odmítnout, a to buď v plném rozsahu, nebo i částečně.

Dostane-li se případ až do stádia věcného posouzení, pak je konečným výstupem ESLP rozsudek ve věci samé (*arrêt au principal, judgment on merits*). Rozsudek má ustálenou strukturu:

- a) Hlavička rozsudku, obsahující následující informace:
 - (i) označení příslušné sekce (senátu);
 - (ii) jméno případu, které je složeno ve formě *X v. Y*, kde *X* je jméno stěžovatele a *Y* je jméno smluvní strany, proti které stížnost směřuje;²⁵¹
 - (iii) číslo stížnosti. Číslo stížnosti je tvořeno dvěma proměnnými

249 Pro tento účel lze odkázat na doktrinální literaturu německou (Grabenwarter, Ch. *Europäische Menschenrechtskonvention*. München: Verlag C. H. Beck, 2003; Frowein, J. A., Peukert, W. *Europäische Menschenrechtskonvention*. 2. Auflage, N.P. Engel Verlag, Kehl Arlington, Va. 1996), anglickou (Simor, J., Emmerson, B. *Human Rights Practice* (looseleaf). London: Thomson, Sweet & Maxwell, 2004; Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2nd. Edition. London: Butterworths, 1999) či francouzskou (Pettiti, L.-E. (ed.): *La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article*. Economica, Paris 1995; Cohen-Jonathan, G. *La Convention européenne des droits de l'homme*. Éd. Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1989). V češtině pak Hubálková, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. Praha: Linde, 2003 či překlady Berger, V. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. Vimperk: IFEC a SEVT, 2003 či Sudre, F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997.

250 Zároveň s oficiálním výrazem „smluvní strany“, tedy přesněji „vysoké smluvní strany“, bude nadále používán promiscue též výraz „členský stát“.

251 *X v. y* jako zkratka latinského „versus“ či české „proti“.

ve formě x/y , kdy y je poslední dvojčíslí roku, ve kterém stížnost napadla (např. 04 pro rok 2004), x je pořadové číslo stížnosti v daném roce. Stížnost číslo 156/05 by tak označovala 156. stížnost napadnutou v roce 2005.²⁵²

- (iv) typ rozhodnutí. Typickými formami rozhodnutí jsou rozhodnutí o přijatelnosti či částečné rozhodnutí o přijatelnosti, meritorní rozsudek nebo rozhodnutí týkající se spravedlivého zadostiučinění, pokud nebylo rozhodování o spravedlivém zadostiučinění součástí výroku rozsudku, a případně rozhodnutí podle čl. 37 odst. 1 Evropské úmluvy, kterým se stížnost vyškrtává ze seznamu případů z důvodu smírného urovnání;
 - (v) místo, datum;
 - (vi) složení rozhodujícího senátu.
- b)** Část označenou „řízení“ (*procédure, procedure*), která popisuje průběh projednávání stížnosti před orgány Evropské úmluvy.
- c)** Popis skutkového stavu (*en fait, the facts*). Tato část zpravidla obsahuje:
- (i) vylíčení průběhu případu, tedy popis skutkových okolností případu;
 - (ii) popis relevantního vnitrostátního právního rámce a rozhodovací praxe, které jsou z pohledu ESLP přiřazeny mezi otázky skutkové.
- d)** Právní posouzení (*en droit, the law*), které se tradičně člení na:
- (i) posouzení předběžných otázek, tedy otázky přijatelnosti stížnosti;
 - (ii) posouzení důvodnosti stížnosti s ohledem na jednotlivé články Úmluvy.
- e)** Výrok, který může obsahovat jak posouzení přijatelnosti, tak důvodnosti, tak rozhodnutí o spravedlivém zadostiučinění, či jen jeden z těchto výroků.
- f)** Odlišná stanoviska, ať již jednotlivých soudců, či několika soudců. Odlišné stanovisko může mít podobu:
- (i) Konkurencího stanoviska (*opinion concordante, concurring opinion*), kdy soudce souhlasí s výsledkem rozhodnutí (výrokem), ale nesouhlasí s argumentačním postupem zastávaným většinou.
 - (ii) Nesouhlasného stanoviska (*opinion dissidente, dissenting opinion*), kdy soudce nesouhlasí jak s argumentací, tak s výrokem.
 - (iii) Může se taktéž vyskytnout stanovisko částečně souhlasné a částečně odlišné.

252 Tento systém číslování nápadu byl však zaveden až od roku 2002. Do té doby byly stížnosti číslovány kontinuálně od počátku činnosti ESLP. Každá stížnost bylo označena celkovým pořadovým číslem/rokem registrace případu. Poté, co se celková pořadová čísla vyšplhala do desítek tisíc, systém byl změněn uvedeným způsobem.

Rozsudky a některá další rozhodnutí ESLP jsou opatřeny autorským číslováním odstavců. Autorské číslování znamená, že čísla odstavců přiděluje samotný soudce při zpracovávání rozsudku podle logického plynutí textu. Logické plynutí textu se nemusí překrývat s mechanickým členěním na odstavce: kupříkladu tři fyzicky odlišné odstavce mohou být autorsky označeny pouze jedním číslem. Je tomu tak proto, že v logické struktuře textu se ale jedná o odstavec jeden, a to i když je dané tvrzení či bod argumentace obsažen v odstavcích třech.

Výstupy Evropského soudu jsou úředně publikovány ve francouzštině a angličtině, dvou na roveň postavených jazycích Evropské úmluvy. Vydáváním sbírky je pověřeno německé nakladatelství Karl Heymanns Verlag. Označení jednotlivých verzí sbírek se však stalo několikerými změnami v průběhu devadesátých let dvacátého století mírně nepřehledné.

Dokumenty Evropského soudu pro lidská práva²⁵³ byly do 31. prosince 1995 publikovány v úřední sbírce, která se dělila na dvě části: Sérii A, které obsahovala rozsudky a rozhodnutí, a Sérii B, která obsahovala podání, záznam z ústních jednání a další dokumenty. Vzorová citace rozhodnutí ESLP obsaženého v této sbírce by vypadala následovně:

Dudgeon v. Spojené království, rozsudek z 22. října 1981, Série A č. 45, str. x, odst. y, kde číslo 45 odkazuje na číslo svazku v sérii A.

V období od ledna 1996 do 31. října 1998 byla judikatura ESLP obsažena ve Sbírce rozsudků a rozhodnutí (*Recueil des arrêts et décisions, Reports of judgments and decisions*). Vzorová citace této sbírky by vypadala:

Doorson v. Nizozemí, rozsudek z 26. března 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-II, str. x., odst. y, kde „1996-II“ značí 2. svazek v ročníku 1996 sbírky.

Konečně od 1. listopadu 1998 vydává ESLP svoji sbírku buď jako *Recueil des arrêts et décisions de la Cour européenne des Droits de l'Homme* (ve zkratce CEDH) nebo *Reports of judgments and decisions of the European Court of Human Rights* (ve zkratce ECHR). Tato sbírka by měla být v souladu s instrukcemi ESLP citována způsobem:

Název případu, číslo stížnosti, citovaný odstavec, zkratka sbírky (ECHR či CEDH, podle jazykové verze), *ročník sbírky a svazek sbírky*.

Praktické provedení odkazu na sbírku v případě rozsudku ESLP z 21.12. 2000 ve věci Heaney a McGuinness proti Irsku by vypadalo následovně:

Heaney a McGuinness v. Irsko, stížnost č. 34720/97, odst. x, ECHR 2000-XII.

Studium a citace oficiální tištěné sbírky ESLP není našťastí jediným způsobem seznámení se s judikaturou a odkazy na ni. Nejdůležitějším zdrojem poznání judikatury ESLP bývá v dnešní praxi volně přístupná databáze

253 Rozhodnutí Evropské komise bylo do jejího zániku v důsledku vstupu 11. Protokolu v platnost (1. listopadu 1998) vydáváno ve Sbírce rozhodnutí a zpráv Evropské komise pro lidská práva (*Décisions et rapports, Decisions and Reports*) ve zkratce D.R.

Evropského soudu HUDOC (<http://www.echr.coe.int>). HUDOC obsahuje veškerou judikaturu ESLP s výjimkou rozhodnutí tříčlenných výborů soudců o nepřijatelnosti, a to ve francouzštině a/nebo angličtině.²⁵⁴ Styl citování rozhodnutí ESLP podle HUDOCu není pevně stanoven. Citace by však měla obsahovat základní údaje, podle kterých by bylo rozhodnutí dohledatelné. Citace by měla konkrétně obsahovat, v podstatě v libovolném pořadí, následující údaje:

Datum a typ rozhodnutí, jméno stran, číslo stížnosti a odkaz na citovaný odstavec, je-li odkaz činěn na konkrétní právní názor v rozhodnutí obsažený.

V praktickém provedení by se pak jednalo o odkaz ve stylu:

Rozsudek velkého senátu ESLP z 30. června 2005 v případě *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irsko*, stížnost č. 45036/98, odst. x.

Jak již bylo zmíněno výše, úřední znění rozhodnutí ESLP existuje pouze ve francouzštině a/nebo angličtině. Jakákoliv judikatura ESLP v českém jazyce existuje pouze jako neoficiální překlad. Tyto překlady nejsou závazné a jejich kvalita může být někdy předmětem debaty. Tyto překlady lze však při seznamování se s judikaturou ESLP a odkazy na ni využít s tou výhradou, že při pochybnostech o přesnosti překladu je rozhodující anglická nebo francouzská verze rozhodnutí.

Nakladatelství ASPI vydává dvouměsíční *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva*. LexisNexisCZ vydává v rámci série Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek *Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu* (tzv. modrá sbírka). Reprezentativním výběrem z judikatury ESLP (hmotného práva k jednotlivých ustanovením Evropské úmluvy) v českém překladu je Berger, V. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. IFEC a SEVT, Vimperk 2003. Kvalitní překlady vybraných rozhodnutí proti České republice pořizuje Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP. Tyto překlady jsou přístupné na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti (<http://portal.justice.cz>).

II.3.2. Relevance rozhodnutí ESLP pro vnitrostátní rozhodovací činnost

Jakou závaznost či autoritu mají výše popsané „produkty“ ESLP v právních řádech smluvních stran? Různou. Právní statut judikatury ESLP v jednotlivých právních řádech lze nejlépe uchopit za pomoci tří proměnných:

- a) Právní úpravy zohlednění judikatury danou smluvní stranou
- b) Adresáta rozhodnutí
- c) Autora rozhodnutí

Srovnáním postavení judikatury obou významných „evropských“ soudů, tedy ESLP a Soudního dvora Evropských společenství, v právních řádech

254 Blíže k vyhledávání v HUDOCu, viz dále, kapitola III.4.8.

členských států vystupuje do popředí význam rané judikatury²⁵⁵ Soudního dvora týkající se přednosti a přímého účinku komunitárního práva v právních řádech členských států. Lze bez nadsázky říci, že stanovením obou principů dosáhl Soudní dvůr kopernikovského obratu ve vztahu práva komunitárního a práva členských států. Soudní dvůr sám stanovil způsob průniku komunitárního práva do práva členských států. Do značné míry tak negoval tradiční prerogativ ústavního práva členského státu – určit způsob průniku mezinárodního práva do práva vnitrostátního – a nahradil jej jednotnými principy platnými pro všechny členské státy.

K podobnému obratu v judikatuře ESLP nikdy nedošlo. Ač Evropská úmluva a právo z ní plynoucí je „ústavním nástrojem Evropského veřejného pořádku“,²⁵⁶ určení hierarchie a vnitrostátní závaznosti jak Evropské úmluvy samotné, tak judikatury ESLP zůstává v kompetenci členských států. Výsledkem je značná různorodost. Evropská úmluva může být v právu členských států postavena na roveň práva ústavního,²⁵⁷ může se nalézat mezi ústavou a obyčejnými zákony,²⁵⁸ může být na úrovni obyčejných zákonů.²⁵⁹ Evropská úmluva také nemusí být vnitrostátně provedena vůbec.²⁶⁰

Určení statusu Evropské úmluvy a jejího provedení v daném právním řádu bývá určující pro status judikatury ESLP. Judikatura ESLP je vnitrostátními právními řády vnímána jako rozhodnutí mezinárodních orgánů.

- 255 Věc 26/62, Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen [1963] ECR 1, věc 6/64, Costa v. ENEL [1964] ECR 585 či věc 11/70, Internationale Handelsgesellschaft v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.
- 256 Jak ESLP opakovaně označuje fungování Evropské úmluvy v celoevropském rámci, naposledy např. v rozsudku velkého senátu ESLP z 30. června 2005 v případě Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irsko, stížnost č. 45036/98, bod 156.
- 257 Jako je tomu kupříkladu v Rakousku, kde byla Evropská úmluva implementována ústavním zákonem z roku 1964 (BGBl. 1964/59). Blíže viz Grabenwarter, Ch. Europäische Menschenrechtskonvention. München: Verlag C. H. Beck, 2003, na str. 18 či obecněji Chryssogonos, K. Zur Inkorporation der Europäischen Menschenrechtskonvention in den nationalen Rechtsordnung der Mitgliedstaaten. (2001) Europarecht, Heft 1, str. 49 – 61.
- 258 Řešení volené signatáři Evropské úmluvy poměrně často, mimo jiné ve Francii, Belgii, Švýcarsku, Portugalsku, Řecku a taktéž v mnoha bývalých postkomunistických státech. Viz Grabenwarter, Ch. Europäische Menschenrechtskonvention. Verlag C. H. Beck, München 2003, str. 19 a 20.
- 259 Jak je tomu například v Německu, Itálii a státech skandinávských (Dánsko, Norsko, Švédsko). V německém právu je Evropská úmluva postavena na roveň obyčejnému spolkovému zákonu – blíže viz Pache, E. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsordnung. Europarecht 2004, Heft 3, str. 393 – 415, či výtečnou analýzu Uerpman, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, především část první (str. 35 – 132).
- 260 To platilo ve Velké Británii do 2. 10. 2000, tedy do účinnosti Human Rights Act 1998 (HRA 1998). Ten po více jak 40ti letech podpisu Evropské úmluvy Spojeným královstvím implementoval ustanovení Evropské úmluvy do anglického práva, a to zřejmě s ústavní silou, byť podmiňovanou specifiky britského ústavního práva. Blíže viz. Greer, A. A Guide to the Human Rights Act 1998, E.L.Rev. 1999, No. 24; Klug, F. The Human Rights Act 1998, Pepper v. Hart and all that Public Law 1999, Summer, str. 246 – 273, a především stať předkladatele zákona, Lorda Kancléře – Lord Irvine of Lairg: The Development of Human Rights in Britain under an Incorporated Convention on Human Rights. Public Law 1998, Summer, str. 221 – 236.

Jejich závaznost či jiné působení ve vnitrostátním právním řádu bývá podmíněno druhou proměnnou – tedy skutečností, komu je dané rozhodnutí adresováno. V tomto ohledu je vhodné rozlišovat:

- a) Rozhodnutí adresovaná konkrétnímu státu v konkrétní věci a jejich provedení
- b) Rozhodnutí adresovaná stejnému státu v jiné věci podobného typu
- c) Rozhodnutí adresovaná jinému státu v jiné věci podobného typu

První typ případů, tedy závaznost v konkrétní věci, lze dovodit jak z práva mezinárodního, tak práva vnitrostátního. Základem mezinárodně právního závazku je, kromě obecné povinnosti dostát mezinárodním závazkům, článek 46 odstavec 1 Evropské úmluvy ve znění: „Vysoké smluvní strany se zavazují, že se budou řídit konečnými rozsudky Soudu ve všech sporech, jichž jsou stranami.“ Pokud se týká vnitrostátního (ústavního) závazku provedení rozhodnutí ESLP, ten má třeba z pohledu českého Ústavního soudu v případě českého práva následující podobu: „Ústavní soud nemá žádných pochybností o tom, že obsah závazného rozsudku Evropského soudu ve věci proti České republice představuje pro ČR závazek, jenž pro ni vyplývá z mezinárodního práva. Česká republika je povinna nejen podle mezinárodního práva, ale i s odkazem na ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy takové závazky dodržovat.“²⁶¹ Ač tedy může být spor o konkrétním postupu při provádění rozhodnutí ESLP, jeho závaznost pro členský stát jako taková nebývá zpochybňována.²⁶²

Předmětem tohoto manuálu však není vnitrostátní provedení jednotlivých rozhodnutí ESLP, ale širší působení judikatury nad rámec konkrétního případu. O toto působení se jedná v druhé a třetí zmiňované kategorii. Druhá kategorie rozhodnutí pokrývá situace, kdy se jedná o rozsudek sice v jiném případě, ale vůči stejnému členskému státu a v podobné věci. Význam této kategorie případů v posledních letech roste, především s ohledem na jistý posun v judikatuře ESLP.

Dosavadní judikatura ESLP byla vždy postavena na konstatování jednotlivého porušení a požadavku jednotlivé nápravy (či přiznání spravedlivého

261 In: usnesení Ústavního soudu z 26. února 2004, sp. zn. II. ÚS 604/02, Sb. n. u. US, sv. 32, usnesení č. 7 str. 487 (případ „Červeňákoví“), anotace rozhodnutí viz Mikeš, P. K vlivu smírného urovnání před ESLP na vnitrostátní řízení v případech Červeňákových. Jurisprudence 1/2005, str. 51 – 57.

262 Sporná může být otázka, zda vázanost konečným rozhodnutím ESLP znamená pouze vázanost v mezinárodním právu a povinnost restitutio in integrum (případně spravedlivého zadostiučinění), anebo zda má rozhodnutí nějaké bezprostřední vnitrostátní účinky. Blíže viz Uerpman, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, str. 172 – 216. V případě České republiky, srov. Malenovský, J. Obnova řízení před Ústavním soudem v důsledku rozsudku Evropského soudu pro lidská práva. Právník 2001, č. 12, str. 1241 – 1257; Šimíček, V. Obnova řízení před Ústavním soudem, Právník 2001, č. 12, str. 1228-1240 a Malenovský, J. Ústavní soud a mezinárodní právo. Právník 2000, č. 2, str. 105 – 131, především str. 124 – 128. Viz též Repík, B. K výko-
nu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. Právní fórum 2005, č. 4, str. 33 – 36.

zadostiučinění) v jednotlivém případě. Jestliže se členský stát rozhodl z dané věci učinit nějaký obecnější závěr, jako například novelizovat vnitrostátní právní předpisy, aby se do budoucna zabránilo dalším porušováním Evropské úmluvy, jednalo se o určitý typ zprostředkovaného působení rozsudků ESLP, které však zůstávalo na úvaze členského státu.²⁶³

S neúnosným zatížením ESLP koncem let devadesátých a počátkem nového tisíciletí však dochází k přehodnocení této dobrovolnosti v případech opakujících se podání týkajících se typově stejného porušování Evropské úmluvy.²⁶⁴ V případech jako *Broniowski v. Polsko*,²⁶⁵ *Lukenda v. Slovinsko*²⁶⁶ či *Hutten-Czapska v. Polsko*²⁶⁷ již ESLP neformuluje závěry striktně omezené na projednávaný případ, ale formuluje závěry obecné. V nich konstatuje obecný rozpor právní úpravy, která byla základem rozhodnutí v konkrétním případě, s ustanovením Evropské úmluvy. ESLP se tak vydává o pomyslný krok dál a činí z konkrétního případu obecné závěry. Tato nová judikatura ESLP přenáší svoji pozornost od konkrétního případu ke strukturálnímu problémům, na které poukazuje. Soud činí členským státům obecná doporučení v oblasti „prevence“, která směřuje k zabránění opakovaných porušení Evropské úmluvy.²⁶⁸

Naznačený posun od konkrétního k obecnému je zdůvodňován ekonomii fungování celého systému: Až 60% rozsudků vynesených ESLP za rok 2003 se týká typově stejných věcí.²⁶⁹ Jestliže je dáno porušení v případě A, je zřejmé, že porušení bude též konstatováno v případech B, C a D, které bývají, až na identitu stěžovatele, totožné. Nejednalo se navíc o pouhé další 3 případy, ale potenciálně o další 100.000 případů,²⁷⁰ jiné řešení ani není možné.

263 I když je na druhou stranu nutno přiznat, že výkon rozsudku ESLP se ani dle dřívější praxe Výboru ministrů Rady Evropy neměl omezovat na pouhé zaplacení spravedlivého zadostiučinění, ale měl zahrnovat též individuální opatření vedoucí k nápravě a obecná (preventivní) opatření. Tento širší dopad judikátu ESLP je dovozován z pokynu článku 46 Evropské úmluvy „řídít“ se rozsudkem Evropské úmluvy. I v podobném širším vnímání výrazu „řídít se rozsudky“ však zůstala volba preventivních opatření, po případné dohodě s Výborem ministrů, v pravomoci smluvní strany.

264 Srov. Repík, B. K výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. Právní fórum 2005, č. 4, str. 33 – 36.

265 Rozsudek z 22. června 2004 v případě *Broniowski v. Polsko*, stížnost č. 31443/96.

266 Rozsudek z 6. října 2005 v případě *Lukenda v. Slovinsko*, stížnost č. 23032/02.

267 Rozsudek 4. senátu ESLP z 22. února 2005 v případě *Hutten-Czapska v. Polsko*, stížnost č. 35014/97, anotace rozhodnutí v Soudních rozhledech 2005, č. 4, str. 158 – 162. Rozhodnutí však není konečné, neboť bylo postoupeno velkému senátu v souladu s čl. 43 Evropské úmluvy.

268 V případě České republiky jsou tyto strukturální nedostatky patrné především v rozhodnutích týkajících se délky řízení – z poslední doby srovnej například odsuzující rozsudky v případech: rozsudek z 12. dubna 2005 ve věci *Zdeněk Herbst a ostatní v. ČR*, stížnost č. 32853/03; rozsudek z 17. května 2005 ve věci *Eko-Energie, spol. s r. o. v. ČR*, stížnost č. 65191/01; rozsudek z 17. května 2005 ve věci *Štefan Fáber v. ČR*, stížnost č. 35883/02; rozsudek z 24. května 2005 ve věci *Římskokatolická farnost Obříství v. ČR*, stížnost č. 65196/01; rozsudek z 14. června 2005 ve věci *Václav Houbal v. ČR*, stížnost č. 75375/01; rozsudek z 21. června 2005 ve věci *Hana Kubizňáková v. ČR*, stížnost č. 28661/03; rozsudek z 20. září 2005 ve věci *Nemeth v. ČR*, stížnost č. 35888/02; rozsudek z 6. září 2005 ve věci *Volf v. ČR*, stížnost č. 70847/01 atd.

269 Důvodová zpráva k Protokolu č. 14 přijatému Výborem ministrů dne 12. května 2004, citováno dle Repík, B. K výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. Právní fórum 2005, č. 4, str. 33.

Lze jen spekulovat, zda byl tento samý posun inspirován praxí Soudního dvora Evropských společenství v rámci řízení o předběžné otázce. Odpověď Soudního dvora na předběžnou otázku totiž typicky zůstává v obecné rovině. Soudní dvůr pouze konstatuje, že určitá vnitrostátní úprava je v rozporu s právem Společenství. Obecně formulovaná právní pravidla jsou pak bez dalšího aplikovatelná na jakýkoliv další podobný případ. Pokud by ESLP v rámci své judikatury dospěl, vždy však pochopitelně na základě konkrétního případu, k podobné míře obecnosti, míra použitelnosti jeho právních názorů by značně vzrostla.

Pro naši práci je stěžejní třetí kategorie judikátů ESLP: rozhodnutí adresovaná jiným členským státům v jiné věci podobného typu. Typicky se jedná o situace, kdy ESLP vyslovil v jiném případě adresovaném jinému členskému státu určitý právní názor, který je nicméně aplikovatelný na projednávaný případ. Dá se v podobném případě mluvit o závaznosti podobného rozhodnutí pro vnitrostátní soud, tedy v případech vnitrostátní aplikace ustanovení Evropské úmluvy?

Převažující odpověď z členských států zní nikoliv. K závaznosti judikátů ESLP, tedy k povinnosti následovat vyslovený právní názor a bez dalšího jej ve vnitrostátním právu přímo aplikovat, se bezvýhradně nepřiklání právní praxe žádného z větších členských států. To však neznamená, že by obecná hodnota štrasburské judikatury nebyla žádná – právě naopak. Judikatura ESLP se ve všech členských státech těší respektu a autoritě a je zpravidla následována. Děje se tak však na podkladě jiných teoreticko-právních zdůvodnění, než by bylo prostě konstatování závaznosti judikatury ESLP.

Otevřeně je judikatura ESLP recipována po přijetí *Human Rights Act 1998* ve Spojeném království. Článek 2 odstavec 1 HRA 1998 stanoví, že při posuzování otázky, která vyvstala v souvislosti s aplikací Evropské úmluvy, je jakýkoliv soud či tribunál povinen vzít v potaz (*must take into account*) rozhodnutí štrasburských orgánů Evropskou úmluvu aplikujících. Povinnost vzít v potaz však neznamená povinně následovat, jak je tomu třeba v případě rozhodnutí (precedentu) Odvolacího výboru Sněmovny lordů, tedy anglického nejvyššího soudu. Tato formulace pamatuje na případy důvodných odlišností anglického práva, které by zavadaly příčinu k odlišné aplikaci ustanovení Evropské úmluvy na území Spojeného království.²⁷¹ Při absenci důvodných odlišností je však anglický soudce povinen aplikovat judikaturu ESLP, což většina z nich bez dalšího činí.²⁷²

270 Jak tomu bylo, dle názoru ESLP, v případě polského regulovaného nájemného v případě Hutten-Czapská, kde by si podobnou stížnost mohlo potenciálně podat dalších sto tisíc polských vlastníků nemovitostí – viz odstavec 191 rozsudku v případě Hutten-Czapska v. Polsko, cit. výše, pozn. č. 22.

271 Srov. řeč Lorda Slynn of Hedley v případě R. v. Secretary of State for the Environment Ex p. Holding and Barnes [2001] UKHL 23, odstavec 26 či rozhodnutí v případě R. v. Secretary of State for the Home Department Ex p. Amin [2003] UKHL 51. Blíže viz Simor, J., Emmerson, B. *Human Rights Practice* (looseleaf, R.7: March 2004), Thomson, Sweet & Maxwell, bod 18.018 – 18.020.

Francouzská soudní praxe vnímá rozhodnutí ESLP jako druh autoritativního výkladu relevantních ustanovení Evropské úmluvy. Pokud k určitému článku Evropské úmluvy existuje ustálená judikatura (*jurisprudence (bien établie)*), rozhodnutí ESLP představují autoritativní výklad daného ustanovení Evropské úmluvy. Výklad daného ustanovení pak čerpá závaznost ze závaznosti Evropské úmluvy samotné, která ve Francii závazná je a má přednost před zákonem.²⁷³

Pro českou právní úpravu je nejzajímavější praxe německá a rakouská. Německá teorie rozlišuje mezi dvěma typy působení judikatury ESLP – působení právní silou (*Rechtskraftwirkung*) a působení přesvědčivostí jako autoritativní vodítko pro výklad Evropské úmluvy (*Auslegungshilfe* či *Orientierungswirkung*).²⁷⁴ První typ působení plyne z článku 46 Evropské úmluvy a je omezen na další rozhodování v konkrétní věci proti Německu. Širší funkce judikatury jako autoritativního výkladového vodítka v případě druhém je dovozována ze dvou skutečností – za prvé, na základě článku 32 Evropské úmluvy přísluší výklad ustanovení Úmluvy Evropskému soudu. Za druhé, dá se předpokládat, že ESLP bude setrvávat na svém jednou zaujatém právním názoru i v následujících kauzách. Z logiky a ekonomie působení moci soudní pak plyne, že není v zájmu německých soudů zaujímat jiná stanoviska než ESLP, ke kterému se případný odlišný právní názor může dostat ke konečnému posouzení.

Právní závěr z výše uvedeného učiněný je v pohledu vrcholných německých soudů následující: „Soud [...] je povinen přednostně zohlednit článek 6 odstavec 1 větu 1 EÚLP a to s obsahem, který tomuto ustanovení dává rozhodovací praxe ESLP. Výkladu článku 6 odst. 1 EÚLP učiněnému Evropským soudem pro lidská práva může být za určitých okolností přiznána funkce normativního vodítka (*normative Leitfunktion*), podle kterého se mají smluvní státy řídit. Pokud je na základě ustálené judikatury Soudu možné učinit zobecňující a všeobecně platný výklad ustanovení Evropské úmluvy, musí ji německé (správní) soudy přednostně zohlednit.“²⁷⁵

272 Blíže viz Mastermann, R. Section 2 (1) of the Human Rights Act 1998: Binding Domestic Courts to Strasbourg. [2004] Public Law, Winter, str. 725 – 737.

273 Tzv. „l' autorité de la chose interprétée“ – viz Cohen-Jonathan, G. La Convention européenne des droits de l' homme. Éd. Economica, Presses Universitaires d' Aix-Marseille, 1989, str. 255; Lavranos, N. Decisions of International Organisations in the European and Domestic Legal Orders of Selected EU Member States. Groningen: Europa Law Publishing, 2004, str. 182 – 185.

274 Srov. Pache, E. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsordnung. (2004) Europarecht, Heft 3, str. 393 – 415 či Grupp, K. Zur Berücksichtigung der Gewährleistung der Europäischen Menschenrechtskonvention bei der Auslegung deutschen Fechte. Deutsches Verwaltungsblatt, 2005, Heft 3, str. 133 -143. Výtečnou studii německé teorie a praxe aplikace Evropské úmluvy a rozhodnutí orgánů Úmluvou vytvořených je Uerpmann, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993. Uerpmann provedl detailní analýzu 682 rozhodnutí německých soudů, ve kterých byla německými soudy citována Evropská úmluva.

275 In: rozsudek Spolkového správního soudu z 16. prosince 1999 – 4 CN 9.98, publikováno v BVerwG, NVwZ 2000, str. 810, bod 22 rozhodnutí.

V podobném duchu se opakovaně vyjádřil i Spolkový ústavní soud, naposledy v usnesení druhého senátu ze 14. října 2004:²⁷⁶ „K vázanosti zákonem a právem (článek 20 odst. 4 Základního zákona) náleží také zohlednění, v rámci metodicky obhajitelného výkladu zákona, záruk poskytnutých Evropskou úmluvou a rozhodnutí Evropského soudu. K porušení základních práv ve spojení s principem právního státu může dojít nejen nezohledněním rozhodnutí Evropského soudu, ale také jeho schématickým „vynucením“, které porušuje právo vyšší právní síly. Zákonem, kterým byla Evropská úmluva inkorporována, vzniká povinnost zohlednit záruky poskytnuté Evropskou úmluvou a rozhodnutí Evropského soudu, které přinejmenším požadují, aby k rozhodnutí povoláný soud, příslušný správní úřad nebo zákonodárce vzali při tvoření své vůle v potaz odpovídající texty a judikáty.“

Podobně jako v Německu, ani rakouská teorie nepřiznává judikátům ESLP postavení pramene práva (*Rechtsquelle*), nýbrž jakéhosi autoritativního pramene seznání práva (*Rechtserkenntnisquelle*).²⁷⁷

Sečteno a podtrženo, německé a rakouské soudy vnímají judikaturu ESLP jako autoritativní výklad ustanovení Evropské úmluvy a v praxi jej neopominou zohlednit. V rámci třetí kategorie výše vytvořeného členění judikatury ESLP, tedy případů týkajících se jiného členského státu, jiné věci, ale podobné právní otázky, hraje štrasburská judikatura roli vítaného vodítka při výkladu. Tato role nemusí být omezena na výklad Evropské úmluvy jako takové. „Evropské“ interpretační vodítko může být zohledněno i při výkladu vnitrostátních ústavních norem, které se v rámci katalogu základních práv a svobod s ustanoveními Evropské úmluvy často překrývají.

Cesta judikatury ESLP do právních řádů členských států nemusí být vždy přímá. Nepřímá, avšak znatelně účinnější cesta do právních řádů členských států může vést skrze právo komunitární. Soudní dvůr Evropských společenství,²⁷⁸ stejně jako komunitární „ústavodárce“²⁷⁹ stále častěji zohledňují judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Pokud judikatura ESLP spadá do sféry aplikace komunitárního práva a je jako taková „vtažena“ do judikatury Soudního dvora, stává se součástí komunitárního práva. Jejím

276 BVerfG, 2 BvR 1481/04 vom 14.10.2004, Absatz-Nr. (1-73), <http://www.bverfg.de>, body 47 - 49 rozhodnutí. Anotace rozhodnutí v JZ 23/2004, str. 1171, v češtině rozebírá Kühn, Z: K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. Právní rozhledy 2005, č. 1, str. 1-7.

277 Schmalenbach, K. Die rechtliche Wirkung der Vertragsauslegung durch IGH, EuGH und EGMR. ZöR 2004, č. 59, str. 213 - 231, 227 - 229.

278 Od let 70., kdy Evropská úmluva byla pouhým „zdrojem inspirace“ (srov. např. věc 4/73, Nold [1974] ECR 491) až po léta 90. či nové tisíciletí, kdy Soudní dvůr již bez dalšího aplikuje přímo Evropskou úmluvu a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (viz např. věc C-260/89, ERT [1991] ECR I-2925; věc C-368/95, Familiapress [1997] ECR I-3689; C-60/00, Mary Carpenter [2002] ECR I-6279).

279 Srov. článek 6 odst. 2 SEU či článek 52 odst. 3 Charty základních práv EU.

účinky v právních řádech členských států Evropské unie pak nabývají nových rozměrů; tato judikatura získává systémové vlastnosti komunitárního práva, jako je přednost a přímý účinek. Výše popsané rozdíly v recepci judikatury ESLP v právních řádech členských států se negují. Ze všeho se stává právo komunitární. Může se tak stát, že některé judikáty ESLP, které neprošly recepcí ze strany Soudního dvora ES, budou nadále přijímány pouze v té míře, jak to dané vnitrostátní právo umožňuje. Naproti tomu, „komunitarizované“ judikáty ESLP budou skrze rozhodnutí Soudního dvora ES přímo účinné s aplikační předností před právem členského státu.²⁸⁰

Závěrečnou proměnnou v otázce vnitrostátní relevance štrasburské judikatury je určení autora rozhodnutí. Hlavní východisko této práce je, že judikatura nepůsobí pouze na černobílé škále závazná/nezávazná, ale spektrum její působnosti zahrnuje též různé stupně přesvědčivosti a argumentační váhy. Pokud toto východisko akceptujeme a aplikujeme na štrasburskou judikaturu, pak je možné rozlišovat judikáty podle „váhy“ orgánu, který je vydal.

Nejvýše na pomyslném žebříčku autority stojí rozhodnutí velkého senátu ESLP (srov. čl. 30 a 43 Úmluvy). Následují rozhodnutí jednotlivých senátů (sekcí). Rozhodnutí bývalé Komise bývají inspirativním pramenem poznání praxe Evropské úmluvy, jejich autorita však není velká. K argumentaci rozhodnutími Komise bývá přistupováno podpůrně tehdy, pokud o stejné otázce doposud nerozhodoval v jakémkoliv složení ESLP.

II.3.3. Česká teorie a praxe použití judikatury Evropského soudu

Závěrečná část této kapitoly promítne výše uvedené skutečnosti do teorie a praxe užití štrasburské judikatury před českými soudy. Naše pozornost bude zaměřena na tři české vrcholné soudní orgány – Ústavní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud. Mnoho závěrů zde učiněných lze však zobecnit na všechny české soudní orgány a též na jiné orgány veřejné moci.

II.3.3.1. Rovina teoretická

Povinnost českých soudů a orgánů veřejné správy zohledňovat judikaturu ESLP plyne jak z mezinárodního, tak vnitrostátního práva. Mezinárodněprávní povinnost respektovat judikaturu ESLP je možné dovodit z povinnosti dodržovat převzaté závazky spolu s výlučnou pravomocí ESLP pro výklad ustanovení Evropské úmluvy (čl. 32 Evropské úmluvy).

Českou vnitrostátní situaci určuje judikatura Ústavního soudu založená nálezem č. 403/2002 Sb. Podle ní jsou ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách součástí ústavního

280 Dochází tak k podobnému rozštěpení jako v případě rozhodnutí Orgánu pro urovnávání sporů v rámci WTO (srov. níže, kapitolu II.4.), tentokrát však jakéhosi pozitivního charakteru. Zatímco v případě rozhodnutí Orgánu pro urovnání sporů komunitární právo vnitrostátní přímé účinky judikatury WTO odpirá, v případě judikatury ESLP je naopak propůjčuje.

pořádku České republiky.²⁸¹ Evropská úmluva má v právním řádu stejný status jako ústavní zákon a poskytuje Ústavnímu soudu derogační kritérium pro přezkum ústavnosti. Současně jsou ovšem Úmluvu povinny aplikovat ve smyslu čl. 10 Ústavy všechny obecné soudy a orgány veřejné moci vůbec, byť podle Ústavního soudu se obecný soud musí v případě rozporu mezi Úmluvou a zákonem, pokud tento rozpor nelze řešit interpretací, obrátit podle čl. 95 odst. 2 Ústavy s návrhem na zrušení zákona na Ústavní soud.

Vnitrostátní relevance štrasburské judikatury a povinnost orgánů státu ji v rozhodovací praxi zohledňovat plyne z článku 10 Ústavy: jestliže Evropská úmluva, tedy mezinárodní smlouva, k jejíž ratifikaci dal souhlas Parlament a Česká republika je jí vázána, stanoví, že výkladem ustanovení Evropské úmluvy je pověřen ESLP, tento výklad by měl mít přednost před výkladem učiněným vnitrostátními orgány. Výklad orgány Úmluvy je navíc relevantní právě při následné aplikaci Úmluvy domácími soudy. Jedná se o jakýsi druh autoritativního výkladu, který čerpá svoji závaznost z ustanovení, která vykládá. Dle převažujícího názoru²⁸² je navíc článek 10 Ústavy ČR založen na monistickém pojetí vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva, z čehož vyplývá, že inkorporace článkem 10 Ústavy učiněná se vztahuje nejen na mezinárodní smlouvy, ale též na relevantní rozhodnutí mezinárodních orgánů tyto smlouvy vykládající.

Alternativní argumentační postup by bylo možné postavit na dalších faktorech: za prvé, článek 1 odst. 2 Ústavy ukládá České republice povinnost dodržovat závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva, včetně rozhodovací praxe mezinárodních orgánů (tribunálů). Za druhé, s novým článkem 10a odst. 1 Ústavy, který stanoví, že mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci, by bylo možné argumentovat následovně: ratifikací Evropské úmluvy Česká republika souhlasila s přenosem výkladových pravomocí Evropské úmluvy na mezinárodní instituci, tedy Evropský soud pro lidská práva. Ač je zřejmé, že článek 10a Ústavy byl koncipován jako „zmocňující“ článek pro přistoupení České republiky k Evropské unii,²⁸³

281 Blíže viz Filip, J. Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavodárci Ústavním soudem, Právní zpravodaj 2002, č. 11; Kühn, Z., Kysela, J. Je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je? ČPVP 2002, č. 3, str. 199 – 214; Kühn Z. Derogace a aplikační přednost ve vztahu domácího, mezinárodního a komunitárního práva. Soudní rozhledy 2004, č. 1, str. 1-9; Schorm, V. A. Evropský soud pro lidská práva, Ústavní soud a Nejvyšší soud, in Dělna soudní moci v České republice, Hloušek, V., Šimíček, V. (eds.) Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 74. Naproti tomu srov. Holländer, P. Dotváření Ústavy judikaturou Ústavního soudu, in: Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy, ed. Kysela, J. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 130-135, nebo Malenovský, J. Euronovely Ústavy: „Ústavní inženýrství“ ústavodárce nebo Ústavního soudu či obou? *ibid.*, str. 180 an.

282 Srov. Malenovský, J. Mezinárodní smlouvy podle čl. 10a Ústavy ČR. Právník 2003, č. 9, str. 849 an., či Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. Brno: Doplněk 2004, str. 403 an., příp. Kysela, J., Kühn, Z. Aplikace mezinárodního práva po přijetí tzv. Euronovely Ústavy ČR. Právní rozhledy 2002, č. 7. str. 301 – 312.

jeho znění je použitelné i pro přenos některých pravomocí, tedy včetně pravomocí soudních, na mezinárodní instituci.

Závěrečným argumentem pro povinnost českých soudů a orgánů zohledňovat judikaturu ESLP při aplikaci Evropské úmluvy je ústavní imperativ rovnosti (čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny). Argument rovnosti je v kontextu závaznosti či autoritativnosti judikatury argumentem univerzálním, který svědčí i povinnosti zohledňovat judikaturu mezinárodních soudních orgánů. Orgány státní moci mají povinnost postupovat ve stejných případech stejně a v případech důvodné odlišnosti odlišně. Respektování judikatury a realizace její řídicí funkce princip rovnosti naplňuje: snižuje míru svévole a volní úvahy soudce a zaručuje, že v budoucích stejných případech bude, pokud není prostor k odlišení případu, postupováno stejně. Totéž beze zbytku platí i pro případy výkladu a aplikace základních práv a svobod v Evropské úmluvě obsažených: různá *ad hoc* aplikace a bezdůvodně rozdílný výklad jednotlivých ustanovení ve stejných případech je popřením základních hodnot, na kterých je Evropská úmluva postavena.

Judikatura ESLP představuje pro české soudy a státní moc obecně autoritativní výklad ustanovení Evropské úmluvy. Ač se nejedná o závaznost judikatury v pravém smyslu slova,²⁸⁴ české orgány jsou povinny výklad stanovený orgány Evropské úmluvy při vnitrostátní aplikaci jejích ustanovení respektovat. Respektovat však neznamená povinnost následovat vždy, a již vůbec ne následovat mechanicky: judikaturu ESLP může český soud odlišit, či zdůvodnit, proč není výklad podaný ESLP pro daný případ akceptovatelný. Nemůže však existující a známou judikaturu ESLP ignorovat.

II.3.3.2. Rovina praktická

Práce s judikaturou ESLP před českými vrcholnými soudy v případech druhé a třetí kategorie, tedy nikoliv v rámci provedení konkrétního rozhodnutí proti České republice, ale jako obecné interpretační vodítko při výkladu ustanovení Evropské úmluvy, má zatím mnohé rezervy. Nejdále je v tomto ohledu pochopitelně Ústavní soud, který se štrasburskou judikaturou běžně pracuje.²⁸⁵ Nejvyšší soud se judikatury ESLP dovolává především

283 Srov. důvodovou zprávu k vládnímu návrhu novely Ústavy ČR, sněmovní tisk č. 884/0, následně schváleno jako ústavní zákon č. 395/2001 Sb. - Ústavní zákon, kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

284 Jak je tomu v případě judikatury komunitárních soudů, což je dáno jiným systémem fungování komunitárního soudnictví a existencí sankcí při nerespektování judikatury - srov. výše, kapitola II.2.

285 Z nejnovější doby ze zatím nepublikované judikatury, srov. např. nález pléna ÚS z 8. listopadu 2005 Pl. ÚS 28/04; nález z 11. listopadu 2005, sp.zn. I. ÚS 453/03; nález z 23. září 2005, sp. zn. IV. ÚS 215/05; nález z 27. září 2005, sp. zn. I. ÚS 394/04; nález z 26. září 2005, sp.zn. IV. ÚS 310/05; nález z 15. září 2005, sp. zn. IV. ÚS 276/04; nález z 18. srpna 2005, sp. zn. IV. ÚS 389/05; nález z 3. srpna 2005, sp. zn. II. ÚS 189/02; nález z 10. srpna 2005, sp. zn. IV. ÚS 247/05; nález z 2. června 2005, sp. zn. I. ÚS 14/05; nález z 24. března 2005, sp. zn. II. ÚS 635/04; nález z 31. března 2005, sp. zn. II. ÚS 557/04; usnesení z 9. února 2005, sp. zn. IV. ÚS 174/04 či stanovisko pléna ÚS z 1. listopadu 2005, Pl. ÚS - st. 21/05, publikováno v č. 477/2005 Sb. Judikáty jsou přístupné na

v oblasti trestní agendy,²⁸⁶ práce s judikaturou ESLP v civilní agendě je o poznání strdímnější.²⁸⁷ Solidní práci s judikaturou ESLP vykazuje zatím mladá rozhodovací činnost Nejvyššího správního soudu.²⁸⁸

Není vhodné ani užitečné zabíhat do rozboru jednotlivých výše citovaných judikátů a hodnotit vhodnost a správnost užití tam citované judikatury. Je zřejmé, že podstatná část českých soudců se práci s evropskou judikaturou (a nejen s ní) teprve učí. Je však na místě učinit několik zobecňujících poznámek:

Kvalita práce s judikaturou ESLP v jednotlivých judikátech vrcholných českých soudů je velice rozdílná; od skutečně kvalifikovaných vícejazyčných rozborů předmětné problematiky až po podivné, stěžejí dohledatelné či nepřiléhavé odkazy. Často je zřejmé, že autor rozhodnutí předmětný judikát nikdy nečetl a odkaz na něj pouze přebíral z některé práce doktrinální. Tomu zpravidla odpovídá i kvalita citace rozhodnutí. Jak již bylo uvedeno výše, cituje-li autor judikát za pomoci internetové databáze HUDOC, citát by měl obsahovat údaje o datu rozhodnutí, jménech stran a čísle stížnosti. Pokud se rozhodnutí dovolává novější judikatury, která má číslované

www.judikatura.cz. Obdobná praxe existuje na slovenském Ústavním soudu, který dokonce prohlásil, že judikatura ESLP má „podpurný význam při interpretaci ústavy“. Viz Procházka, R. *Európsky dohovor o ľudských právach v slovenskom ústavnom poriadku*. ČPVP 2002, sv. 10, str. 215 an.

286 Srov. např. usnesení NS z 31. května 2005, sp. zn. 4 Tz 52/2005; usnesení NS z 22. února 2005, sp. zn. 5 Tdo 1491/2004; usnesení NS z 20. května 2004, sp. zn. 6 Tdo 458/2004; usnesení NS z 15. července 2004, sp. zn. 8 Tdo 782/2004; rozsudek NS z 22. července 2004, sp. zn. 11 Tdo 738/2003; usnesení z 30. června 2004, sp. zn. 5 Tdo 716/2004; usnesení z 13. července 2004, sp. zn. 5 Tdo 563/2004; usnesení NS z 30. listopadu 2004, sp. zn. 6 Tdo 1113/2004; usnesení NS z 9. července 2003, sp. zn. 5 Tdo 345/2003; usnesení NS z 25. září 2003, sp. zn. 6 Tdo 1033/2003; usnesení NS z 17. března 2002, sp. zn. 4 Tz 1/2002 (www.nsouid.cz).

287 Srov. např. rozsudek NS z 25. října 2005, sp. zn. 28 Cdo 343/2005; rozsudek z 31. srpna 2005, sp. zn. 26 Cdo 867/2004; rozsudek z 31. března 2005, sp. zn. 22 Cdo 330/2004; rozsudek NS z 27. července 2005, sp. zn. 25 Cdo 2272/2004; rozsudek z 30. listopadu 2004, sp. zn. 30 Cdo 990/2004; rozsudek z 25. listopadu 2004, sp. zn. 28 Cdo 1545/2004; rozsudek ze 17. února 2004, sp. zn. 28 Cdo 2033/2003; usnesení z 23. března 2001, sp. zn. 28 Cdo 370/2001 (www.nsouid.cz). Z tohoto, byť poněkud skromného užití judikatury ESLP, názorově vybočuje usnesení NS z 26. srpna 2003, sp. zn. 25 Cdo 789/2003, www.nsouid.cz, kde 25. senát Nejvyššího soudu konstatoval, že „[...] rozsudky Evropského soudu pro lidská práva nemají povahu precedentu a jsou závazné pouze pro strany konkrétního případu.“ V následujícím odstavci však tento senát svoje vlastní tvrzení popřel, neboť se jal odlišovat judikaturu, kterou dovolatel argumentoval, což by v případě žádného účinku judikátů ESLP mimo strany konkrétního případu rozhodně dělat nemusel. Argumentace v tomto usnesení obsažená by proto měla být vnímána, především s ohledem na kontext celého případu, spíše jako poněkud neobratná forma odmítnutí argumentace dovolatele pro její nepřiléhavost.

288 Srov. např. rozsudek rozšířeného senátu NSS z 26. října 2005, sp. zn. 1 Afs 86/2004; rozsudek NSS z 29. září 2005, sp. zn. 2 Afs 2/2005; usnesení rozšířeného senátu NSS z 31. srpna 2005, sp. zn. 2 Afs 144/2004; rozsudek NSS z 14. července 2005, sp. zn. 5 Afs 94/2005; rozsudek NSS z 22. února 2005, sp. zn. 5 Afs 16/2003; rozsudek NSS z 23. února 2005, sp. zn. 6 Ads 62/2003; rozsudek NSS z 27. ledna 2005, sp. zn. 6 Afs 15/2003; rozsudek NSS z 14. ledna 2005, sp. zn. 4 Afs 17/2003; usnesení rozšířeného senátu NSS z 12. října 2004, sp. zn. 6 A 40/2002; rozsudek NSS z 23. února 2005, sp. zn. 6 Ads 62/2003; či třeba usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. (konfliktního senátu) ze 17. srpna 2005, sp. zn. Konf 76/2004. Velice zajímavým rozhodnutím je také rozsudek NSS ze dne 4. 3. 2004, sp. zn. 5 A 145/2001 (www.nsouid.cz).

odstavce, pak je vhodné uvést i čísla odstavců předmětného judikátu, na které rozhodnutí odkazuje.

O zbytečnosti anonymizace publikovaných soudních rozhodnutí je pojednáno na jiném místě v této publikaci. Problematicnost anonymizace je však při citaci evropské judikatury obzvláště bolestivá – jak judikáty ESLP, tak judikatura komunitárních soudů je často známa především podle jména stěžovatele (žalobce). Jméno žalobce i žalovaného bývá, pokud ESLP nerozhodne na žádost stěžovatele o opaku, publikováno a je veřejně přístupné. Vyhledávání případu bývá také nejjednodušší podle jména stěžovatele. Pokud v judikátu českého soudu dochází k bezmyšlenkovité anonymizaci všech jmen a jméno stěžovatele je anonymizováno, případ se stává obtížně dohledatelným. Jestliže se pak anonymizace spojí s nedostatečným citováním případu (například jenom podle anonymizovaného jména stran, třeba případ „*A.B. proti Slovensku*“, anebo, v případech obzvláště horlivých anonymizátorů, třeba jako „rozsudek ESLP ve věci *S., K. a K. proti N.*“), dohledat daný odkaz se stává nemožné.

V užití judikatury ESLP k jednotlivým ustanovením Evropské úmluvy vrcholnými českými soudy panuje disproporce. Suverénně vede judikatura k článku 6 Evropské úmluvy, především tedy judikatura týkající se délky řízení (stanovující přiměřenou délku řízení) a judikatura obecně definující neurčité právní pojmy, především pojmy odstavce 1 článku 6 („občanská práva a závazky“, „nezávislý a nestranný soud“ apod.). Značná část citací se týká výkladu čl. 5 odstavce 4 Úmluvy, především v otázkách vazby a jejího trvání. Tato vychýlení mají svůj původ ve strukturálních nedostacích české justice, na které judikatura ESLP poukazuje. Argumentace judikaturou vztahující se k jiným ustanovením Úmluvy je již vzácnější. Z nich se nejčastěji objevuje právo na účinný prostředek nápravy (čl. 13), zákaz diskriminace (čl. 14), ochrana soukromí (čl. 8), svoboda projevu (čl. 10), čl. 5 v obecné rovině (osobní svoboda) a v restitučních kauzách časté právo na pokojné užívání majetku (čl. 1 Prvního dodatkového protokolu).

Zajímavým fenoménem práce s judikaturou ESLP v českém právním řádu je jakási „blokovaná“ citace. K tomuto způsobu citace dochází především v rámci jednotlivých soudních institucí. Tento postup spočívá k přiřazení více či méně relevantní judikatury k určitému vykládanému pojmu v rámci prvního rozhodnutí v podobné věci. Následující rozhodnutí, uvnitř stejného senátu i napříč senáty v rámci jednoho soudu, pak tento citační blok bez dalšího přebírají. Na podobném postupu nemusí být nic špatného – šetří čas i energii a realizuje stabilizující funkci judikatury. Týž postup však skrývá dvě nebezpečí: za prvé, využití stále téže „blokované“ citace nemusí být vždy přílehavé pro každý projednávaný případ. Za druhé, judikatura ESLP se stále obnovuje a opakované citace judikatury ze 70tých či 80tých let nemusí již přesně odrážet aktuální stav judikatury štrasburského soudu.

Dalším aspektem práce s Evropskou úmluvou a judikaturou ESLP je paralelismus (či jakési podpurné využití) této judikatury v souhrě

s Listinou základních práv a svobod.²⁸⁹ Existuje-li ustanovení či obecněji právo, o které se jedná, v české Listině základních práv a svobod, české soudy staví svoji argumentaci primárně na Listině. Ustanovení Evropské úmluvy a případnou judikaturu ESLP pak používají pouze podpůrně, zpravidla k potvrzení vývodů již učiněných na půdorysu české Listiny. Ke konfliktům mezi oběma dokumenty zpravidla nedochází. Kdyby došlo mělo, jsou umně zahlazeny.

S tím souvisí další zajímavý fenomén užití (resp. neužití) judikatury ESLP českými soudy. Zdá se, že české soudy využívají štrasburské judikatury pouze pro „souhlasné“ citace, tedy výlučně pro potvrzení svých vývodů. Nepodařilo se nám najít jediný judikát, kde by český soud s judikaturou ESLP nesouhlasil a svůj nesouhlas kvalifikovaně zdůvodnil. Existují pouze dvě extrémní pozice: buď se daný judikát rozhodujícímu soudu „hodí“ a pak je otevřeně citován, anebo se „nehodí“, a pak bývá zamlčen. Tento styl práce s judikaturou, který se nejvíce podobá vyřobávání rozinek z dortu a ponechání zbytku dortu ladem, je nepřijatelný. Akceptovat judikaturu znamená akceptovat judikaturu jako celek, tedy i s názory, které nemusí vyhovovat. Vybírání pouze „vhodných“ judikátů a nerespektování zbytku totiž popírá samotnou funkci judikatury, tj. řídicí funkci pro sjednocování a koherenci budoucího soudního rozhodování.

Určitým nebezpečím by se mohlo stát též mechanické použití judikátů ESLP, a to zejména na právní instituty, které se v českém právu liší od těch, které byly podkladem pro původní rozhodnutí ESLP. Poučný příklad uvádí z rozhodovací praxe maďarského Ústavního soudu jeho soudce Imre Vörös. V roce 1993 maďarský Ústavní soud aplikoval rozhodnutí ESLP týkající se anglického práva, a to specifického institutu *common law* (*long lease tenure*). Maďarský Ústavní soud nicméně bez dalšího aplikoval rozhodnutí ESLP na maďarské právo týkající se nájmu bytu, byť anglický institut byl s Ústavním soudem přezkoumávaným institutem běžného nájmu bytu nesrovnatelný.²⁹⁰

Přes výše popsané počáteční problémy při práci se štrasburskou judikaturou ale není možné tvrdit, že by v českém právním řádu panovala

289 Na tuto skutečnost poukázal v souvislosti s judikaturou Ústavního soudu Jiří Malenovský In: Ústavní soud České republiky a mezinárodní právo. Právník 2000, č. 2, str. 105 - 131, str. 117 - 119. Na stejný postup německých soudů upozorňuje též Uerpmann, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, str. 137 an.

290 Viz Vörös I., Contextuality and Universality: Constitutional Borrowings on the Global Stage - The Hungarian View. U. Pa. J. Const. L. sv. 1, str. 651 násl., na str. 657 (1999). Šlo o rozsudek ESLP z 21. 2. 1986 ve věci James a další v. Spojené království, stížnost č. 8793/79. Obdobné úvahy, tedy srovnávat srovnatelné, platí pochopitelně obecně též pro použití srovnávacího ústavního práva, byť tedy v případě užití judikatury ESLP se o skutečnou právní komparatistiku nejedná. Srov. Jackson, V. C., Tushnet, M. „Introduction.“ Str. xiii in Defining the Field of Comparative Constitutional Law, Jackson V. C., Tushnet, M. (eds.). London: Praeger, Westport, 2002.

nevůle s ní pracovat. Spíše než nechuť argumentovat štrasburskými judikáty jsou základními problémy širšího užití judikatury ESLP před českými soudy především tři faktory: neznalost, nepřístupnost a pasivita procesních účastníků.

Neznalost judikatury ESLP je dána jednak relativní novostí Evropské úmluvy v českém právním řádu, jednak absencí soustavného školení v problematice Evropské úmluvy. I když od ratifikace Evropské úmluvy Českou republikou uplynulo více než 10 let, reálná znalost Evropské úmluvy a judikatury v české právní obci je mizivá. Generace současných vůdčích právníků neměla možnost se s tímto instrumentem během studia seznámit. Situace právníckého dorostu však není o mnoho optimističtější: právo Evropské úmluvy figuruje ve studijním plánu českých právnických fakult pouze jako okrajové téma mezinárodního práva veřejného či práva ústavního, a to obvykle pouze v jakési „statické“ podobě, kdy se omezuje na výklad o složení Soudu a řízení před ním. Naprosto chybí propojení judikatury ESLP s relevantními právními odvětvími českého práva, a tím také pochopení praktického významu této judikatury pro vnitrostátní aplikaci práva.²⁹¹

O pasivitě procesních účastníků při navrhování právních tvrzení v rámci soudního řízení je detailně pojednáno na jiném místě této publikace.²⁹² Zde je vhodné pouze zopakovat, že bez větší aktivity procesních stran zůstává intenzivnější použití judikatury ESLP věcí teorie. Od soudce nelze reálně očekávat, že bude znát všechny v úvahu připadající judikáty ESLP, a že si je bude sám v každém jednotlivém případě aktivně dohledávat. Naproti tomu se musí soudce aktivnímu účastníkovi v jistém smyslu „odměnit“ tím, že se s jeho argumentací judikaturou ESLP vypořádá.

Přístupností judikatury je myšlena především přístupnost jazyková. Judikatura ESLP je v oficiální verzi přístupná pouze ve francouzštině a/nebo angličtině. Do češtiny se překládá pouze zlomek rozhodnutí ESLP. Navíc se tak děje neoficiálními překlady. Nakolik je s touto skutečností slučitelná povinnost českých soudů judikaturu ESLP znát a respektovat? Je českému soudci možné uložit povinnost číst judikaturu v jiném jazyce než češtině?²⁹³

291 Inspirativní (a realitě značně vzdálené) je v tomto ohledu Doporučení REC(2004)4 Výboru ministrů členským státům o Evropské úmluvě o lidských právech ve vysokoškolském vzdělávání a odborné přípravě, přijaté dne 12. května 2004 na 114. zasedání Výboru ministrů (12. až 13. května 2004), v českém překladu k dispozici na internetových stránkách <http://portal.justice.cz> (stránky Kanceláře Vládního zmocněnce pro zastupování před ESLP).

292 Srov. níže, kapitola III.1.

293 Jako volání na poušti zní v tomto ohledu Doporučení REC(2002)13 Výboru ministrů členským státům o publikaci a šíření textu Evropské úmluvy o lidských právech a judikatury Evropského soudu pro lidská práva v členských státech, přijaté Výborem ministrů dne 18. prosince 2002 na 822. zasedání delegátů ministrů, v českém překladu k dispozici na internetových stránkách <http://portal.justice.cz> (stránky Kanceláře Vládního zmocněnce pro zastupování před ESLP).

Obdobný problém vyvstává ve znatelně hrozivějším rozměru v případě judikatury komunitárních soudů, která je navíc obecně závazná.²⁹⁴ V případě judikatury ESLP není tento problém tolik palčivý, a to jednak proto, že práva z Evropské úmluvy plynoucí uplatňuje vždy jednotlivec vůči státu (smluvní straně), jednak proto, že jde o problém typický pro obecné mezinárodní právo veřejné, kde je v případě mnohostranných smluv vždy jen několik málo autentických jazyků. Formy horizontálního přímého účinku, tedy případy, kdy by práva z Úmluvy plynoucí uplatňoval jednotlivec vůči jinému jednotlivci, nejsou přípustné *ratione personae*.²⁹⁵ Povinnost znát a respektovat judikaturu ESLP je tak ukládána, na rozdíl od komunitárního práva, pouze soudům a státním orgánům, nikoliv jiným jednotlivcům.

294 Srov. výše II.2.3.

295 Srov. výklad článku 35 odst. 3 Úmluvy Evropským soudem, ve kterém soud dovodil, že práv zaručených Evropskou úmluvou se je možné dovolávat vždy jen proti státu, tedy smluvní straně. To však nebrání stížnosti proti členskému státu pro neposkytnutí dostatečné ochrany předmětného práva - srov. např. rozsudek z 25. března 1993 ve věci Costello-Roberts v. Spojené království, stížnost č. 13134/87, body 25-28 či rozsudek z 13. srpna 1981 ve věci Young, James a Webster v. Spojené království, stížnosti č. 7601/76 a 7806/77, bod 49. Stížnost proti chování třetího (nestátního) subjektu lze za určitých okolností formulovat jako stížnost proti členskému státu, namítající porušení Úmluvy neposkytnutím náležité úrovně právní ochrany.